

Jørgen Gelting og Københavns Universitet 1943-51

Ellen Andersen

Økonomisk Institut, Københavns Universitet

SUMMARY: In commemoration of Jørgen Gelting who died in January 1994, the article describes his work as a teacher 1943-51 at the Department of Economics, University of Copenhagen.

1. Indledning

Jørgen Gelting var lektor i nationaløkonomi ved den statsvidenskabelige afdeling af det rets- og statsvidenskabelige fakultet fra maj 1943 til juli 1951. Det er en trugtbar periode, hvor han skriver disputats og en række artikler i Nationaløkonomisk Tidsskrift. Det er også en vigtig periode for det statsvidenskabelige studium. Der påbegyndes – omsider – et paradigmeskift i undervisningen, hvilket skyldes Gelting. Han fornyer faget finansvidenskab, idet han bygger på Keynes' »General Theory«. Derfor står han også for introduktionen af den moderne makroøkonomi i undervisningen ved politstudiet. I denne oversigt skal der redegøres for hans tid som lektor ved Københavns Universitet. Det følgende bygger specielt på tre kilder: Årbogen for Københavns Universitet, lektionskataloget og studievejledningen. Disse kilder giver selvfølgelig kun en ramme, og uden bidrag fra en række af datidens studenter: Sven Danø, Bjarke Fog, Arne Mikkelsen, Poul Milhøj, Niels Verner Skak-Nielsen, Poul Nørregaard Rasmussen, Niels Ussing og Anders Ølgaard, kunne der ikke være kommet et billede ud af det.

2. Universitetsårsbogen og lektionskataloget

Universitetets årbøger fra tiden under og lige efter krigen er rige kilder til en universitetslærers gerning, idet man kan følge den enkeltes karriere, bl.a. gennem de i fuldt omfang optrykte bedømmelser. Også *lektionskatalogerne* er interessant læsning. I modsætning til nutidens specialiserede skema- og undervisningsplaner giver de gamle kataloger bred information om den højere undervisning, da de dækker alle fakulteter og begge universiteter samt DtU, dengang Den polytekniske Lærestanstalt. Der er flere forskelle mellem dengang og nu: Lærerne var førhen opstillet samlet for det pågældende fakultet og efter anciennitet, selvfølgelig med alle professorer først, ja selv fakulteterne kommer efter alder med teologerne først og så rets- og statsvidenskab. Tidspunkt for undervisningen fremgår, men ikke stedet. Foran er som nu adresser for universitetets administration, men derefter følger en fortegnelse over *professores emeriti*, måske som en slags varedeklaration.

Jørgen Gelting og Københavns Universitet 1943-51

Ellen Andersen

Økonomisk Institut, Københavns Universitet

SUMMARY: In commemoration of Jørgen Gelting who died in January 1994, the article describes his work as a teacher 1943-51 at the Department of Economics, University of Copenhagen.

1. Indledning

Jørgen Gelting var lektor i nationaløkonomi ved den statsvidenskabelige afdeling af det rets- og statsvidenskabelige fakultet fra maj 1943 til juli 1951. Det er en trugtbar periode, hvor han skriver disputats og en række artikler i Nationaløkonomisk Tidsskrift. Det er også en vigtig periode for det statsvidenskabelige studium. Der påbegyndes – omsider – et paradigmeskift i undervisningen, hvilket skyldes Gelting. Han fornyer faget finansvidenskab, idet han bygger på Keynes' »General Theory«. Derfor står han også for introduktionen af den moderne makroøkonomi i undervisningen ved politstudiet. I denne oversigt skal der redegøres for hans tid som lektor ved Københavns Universitet. Det følgende bygger specielt på tre kilder: Årbogen for Københavns Universitet, lektionskataloget og studievejledningen. Disse kilder giver selvfølgelig kun en ramme, og uden bidrag fra en række af datidens studenter: Sven Danø, Bjarke Fog, Arne Mikkelsen, Poul Milhøj, Niels Verner Skak-Nielsen, Poul Nørregaard Rasmussen, Niels Ussing og Anders Ølgaard, kunne der ikke være kommet et billede ud af det.

2. Universitetsårsbogen og lektionskataloget

Universitetets årbøger fra tiden under og lige efter krigen er rige kilder til en universitetslærers gerning, idet man kan følge den enkeltes karriere, bl.a. gennem de i fuldt omfang optrykte bedømmelser. Også *lektionskatalogerne* er interessant læsning. I modsætning til nutidens specialiserede skema- og undervisningsplaner giver de gamle kataloger bred information om den højere undervisning, da de dækker alle fakulteter og begge universiteter samt DtU, dengang Den polytekniske Lærestanstalt. Der er flere forskelle mellem dengang og nu: Lærerne var førhen opstillet samlet for det pågældende fakultet og efter anciennitet, selvfølgelig med alle professorer først, ja selv fakulteterne kommer efter alder med teologerne først og så rets- og statsvidenskab. Tidspunkt for undervisningen fremgår, men ikke stedet. Foran er som nu adresser for universitetets administration, men derefter følger en fortegnelse over *professores emeriti*, måske som en slags varedeklaration.

3. Gelting som undervisningsassistent i Århus

Efter at han i halvandet år har studeret jura og derefter polit, bliver Jørgen Gelting i sommeren 1938 som 25 årig kandidat med første karakter. Som student har han i 1937 et indlæg i de socialistiske studentergruppers blad *Clarté*. Denne hans første artikel: »Apropos de sammenbrudte Dogmer«, er en debat med *Mogens Boserup* om værdifri videnskab og om borgerlig kontra marxistisk økonomi med udgangspunkt i Boserups anmeldelse af en bog af Johan Vogt.¹

Jørgen Geltings karriere starter som sekretær i Statens ligningsdirektorat, dog kun med få måneders ansættelse. I 1939 ansættes han som undervisningsassistent i socialpolitik og finansvidenskab i Århus. Der er i 1939 fire professorer² ved oeconstudiet, *Jørgen Pedersen*, professor i nationaløkonomi, *Erich Schneider* og *Thorkil Kristensen*, begge professorer i driftsøkonomi og *Theodor Geiger*, professor i sociologi, som også underviser i økonomisk historie. De fire har *mange* undervisningstimer, målt med nutidens øjne og med forholdene ved datidens politstudium. Indtrykket af store undervisningsbyrder fastholdes, selv når der bortses fra den del af undervisningen, som professorerne »agter at lade afholde ved« en undervisningsassistent. Det er i Århus 1939 cand. polit. *Kjeld Philip*, som underviser i samfundsforhold, endvidere cand. oecon. *Trygve Haavelmo* og cand. polit. *Orla Strange Petersen*, som successivt har undervisningen i statistikkens teori. Undervisningsbyrden illustreres af følgende: I efteråret 1939 har Jørgen Pedersen som *femte punkt*:

Forelæsninger og Øvelser i Socialpolitik og finansvidenskabeligt Seminar ved Undervisningsassistent, Cand. polit. Jørgen Gelting. [Lektionskataloget, Efteråret 1939, side 88].

Det følgende semester, foråret 1940 ved besættelsens begyndelse, underviser Gelting også i socialpolitik og finansvidenskab, nu som 6. punkt på Jørgen Pedersens undervisningsliste. Man kan så forestille sig, at der har været et mindre ungdomsoprør, i hvert fald har Jørgen Pedersen i efteråret 1940 kun 2 undervisningsopgaver, og hans tre undervisningsassistenter, Philip, Strange og Gelting, optræder som selvstændige lærere i lektionskataloget. Gelting underviser 5 timer om ugen i Socialpolitik, og har desuden specialforelæsninger i finansvidenskab 1 eller 2 timer om ugen. I 1941 dukket nye temaer op: kommunale finanser og regnskabsvæsen. Desuden er socialpolitik og finansvidenskab fortsat på skemaet, det sidste med tilføjelsen: og *planøkonomi*. Den ugentlige byrde for undervisningsassistent Gelting er med andre ord ganske tung med 7 timer fordelt på 3 forskellige fag. Og sådan ser det også ud i 1942. Herudover vides fra to bedømmelser:

1. For fundet af artiklen i *Clarté* takkes Karsten Albæk, som også har fundet den i litteraturoversigten nævnte anmeldelse fra 1940 i *Clarté*.

2. Vedrørende biografiske data kan der for hovedparten af de i artiklen nævnte personer findes oplysninger i *Danske Økonomer* (1976).

han har lejlighedsvis udført undervisning i almindelig Nationaløkonomi ... ligesom han har deltaget i Øvelserne over Pengeteori. [Acta Jutlandica 1943, side 64].

Under professor Th. Geigers fraværelse under Besættelsen holdt ansøgeren tillige forelæsninger over sociologi. Endelig har han i et enkelt halvår forelæst over statistikkens teori ved den jydsk handelshøjskole i Århus. [Årbogen 1948-53 side 67].

En af hans elever, som kalder sig en bondestudent, giver et billede af Gelting som undervisningsassistent:

En aristokrat med sølvknappet stok og et lommeur, som slår timeslag.

4. Statsvidenskabs lærerkræfter i 1941

I København var *studenterbekendelsen* på statsvidenskab dobbelt så stor som i Århus, nemlig 375 i 1941. Den var vokset i mellemkrigsperioden, kun med en kortvarig opbremsning ved oprettelsen af oecon-studiet. Tilgangen til studiet, som i 1930'erne var på 30-40, steg til et maksimum på 75 nyimmatrikulerede i 1940, for så langsomt at falde tilbage til førkrigsniveauet. Det er jo i professorvældets tid, hvor studiet ledes af den statsvidenskabelige afdeling. Det er de fire professorer, *Axel Nielsen*, *Frederik Zeuthen* og *Carl Iversen*, i statsvidenskab, og *Hans Cl. Nybølle*, professor i statistik. Som reaktion på, at *Universitetskommissionen*³ havde fremsat ønske om en forkortelse af studietiden på 1. del af statsvidenskab, skrev det rets- og statsvidenskabelige fakultet i februar 1940 til rektor om ændringer i den statsvidenskabelige eksamen. Forslaget blev gennemført med studieordningen af 1941, som erstattede den tidligere fra 1929, men ændringerne var beskedne, og man kan hævde, at studieordningen fra 1929 holdt lige til studiereformen af 1971, hvor årsprøvesystemet blev indført. I 1941 krævede den nye plan med en toårig undervisningsrotation på 1. del flere ressourcer, men:

i betragtning af øjeblikkets ganske særlige situation for vort land ville (fakultetet) anse det for forsvarligt at foretage de foreslåede ændringer i studiet uden øjeblikkeligt forøgede udgifter til nye lærerkræfter. [Årbogen 1942-43, s. 59].

Studiereformen blev gennemført uden ekstra ressourcer. I 1942 henvender afdelingen sig atter til rektor med understregning af den skete, stærke vækst i studenterbekendelsen. Sagsfremstillingen giver ekko i politistudiets aktuelle problemer: Mens studenterbekendelsen var blevet fordoblet siden 1922, var lærerstaben kun blevet forøget med 1. Ud over fire professorater, altså samme antal som i Århus, var der kun tre lektorater til rådighed. Disse var i 1941 besat med *H. Winding Pedersen*, lektoratet i na-

3. Kommissionens arbejde er beskrevet af Niels Thomsen (1986).

tionaløkonomi (et stort lektorat, målt på honoraret), kontorchef *P. P. Sveistrup*, lektoratet i driftsøkonomi og kontorchef *K. Vedel-Petersen*, lektoratet i statistik (små lektorater passende for kontorchefer). Afdelingen udtrykte utilfredshed med tingenes tilstand. Der var uheldige konsekvenser af det begrænsede undervisningsudbud, ikke mindst den periodevise opblussen af det private manuduktionsvæsen, som bredte sig fra jura til statsvidenskab. Man nærmest truede med, at der kunne blive tale om at indføre adgangsbegrænsning. For at undgå dette, var det nødvendigt med to ekstra undervisningsassistenter og to ekstra lektorater, hvoraf det ene skulle være i landbrugspolitik. Det andet lektorat begrundedes med den voksende betydning, som indgreb fra det offentlige side i det økonomiske liv havde fået, ganske særligt siden 1929. Denne udvikling:

måtte gøre det ønskeligt, at der både undervisningsmæssigt og videnskabeligt blev åbnet adgang til en fyldigere behandling af de herhen hørende såkaldte »planøkonomiske« problemer. [Årbogen 1942-43, side 59].

5. Lektoransættelsen

I januar 1943 blev H. Winding Pedersen professor ved Handelshøjskolen i København, og det ledige lektorat blev opslået med ansøgningsfrist februar, hvorefter afdelingens indstilling forelå den 25. marts. På nogle punkter var administrationen under professorvæddet mere effektiv end nutidens, men som det vil fremgå, læste man ikke så grundigt i den videnskabelige produktion. Der var 3 ansøgere til lektoratet i nationaløkonomi, sekretær cand. polit. Chr. Gandil og undervisningsassistenterne cand. polit. Hans Brems og cand. polit. Jørgen Gelting. Gelting fik lektoratet, og her er hovedparten af bedømmelsen, som målt med nutidens øjne er ultrakort:

Han har skrevet et mindre arbejde »En undersøgelse af forbrugets afhængighed af indtægten og visse andre forhold«, udgivet som »Studier fra Aarhus universitets økonomiske institut, nr. 8« samt nogle finansvidenskabelige afhandlinger i Nationaløkonomisk tidsskrift.

Og så til konklusionen:

På grundlag af det således oplyste, og hvad der iøvrigt er afdelingen bekendt om de pågældendes kvalifikationer, må afdelingen mene, at undervisningsassistent Jørgen Gelting navnlig under hensyntagen til hans omfattende og mangesidige undervisningsvirksomhed og til hans arbejde med faget finansvidenskab er bedst egnet til at beklæde det opslåede lektorat, under hvilket man netop ligesom hidtil tænker sig finansvidenskab henlagt. [Årbogen 1942-43, side 57].

Bedømmelsen er bemærkelsesværdig ved den sparsomme behandling af hans videnskabelige produktion, hvor der kun lige kvitteres for eksistensen af forbrugsundersøgelsen og artiklerne i *Nationaløkonomisk Tidsskrift*. Hovedvægten i den positive vurdering lægges på de undervisningsmæssige kvalifikationer og kendskabet til faget.

Den artikel, som bedømmelsen dårligt nok nævner, er: »Nogle Bemærkninger om Finansiering af Offentlig Virksomhed« (1941), der indeholder hans opdagelse af det balancerede budgets multiplikator. Den udkommer igen i 1975 i en engelsk version i *History of Political Economy* i forbindelse med en omfattende redegørelse for teorets historie. Geltings artikel fra 1941 er den første, der bringer teoremet på tryk jfr. også Nørregaard Rasmussens artikler i *Economic Journal* (1958) og i dette tidsskrift (1992) samt beskrivelsen hos Topp (1986).

Geltings undersøgelse af forbruget er endnu i dag ikke særlig kendt. Det er en af de første empiriske undersøgelser med estimation af både kort- og langtidsforbrugskvoter og oven i købet på et paneldatasæt, nemlig selvangivelser for en række formuende arnustianere i perioden 1929-58. Samtiden havde ikke øje for dens kvalitet som det fremgår af 3 professoratsbedømmelser. I den første bedømmelse er der dog også positive bemærkninger om forbrugsundersøgelsen:

Ansøgeren (har) vist betydelige Evner som empirisk Forsker. Det Materiale, som han har haft til Raadighed, har været uhyre mangelfuldt; men han har haft Energi til trods for den ringe Udbytte at gennemføre Undersøgelsen [Acta Jutlandica 1943, side 66].

De følgende bedømmelser fra 1947 og 1951 henviser til det citerede og specielt gentages betragtningen om, at talmaterialet er mangelfuldt. Man må spørge, om de har læst undersøgelsen, for der er netop tale om et stort talmateriale omfattende 1500 observationer af indtægt og formue. Den økonometriske teknik er selvfølgelig præget af håndarbejde og korrelationsanalyse, men der er kønne resultater i form af små korttids og noget større langtids forbrugskvoter, estimeret for socioøkonomiske grupper af skatteborgere.

6. Lektorkollegaen

Ved Geltings ansættelse i København var udtalelsen om hans videnskabelige produktion altså ganske kortfattet. Det er bemærkelsesværdigt så meget mere skrivelyst bedømmerne, og det er jo hele afdelingen, viser i vurderingen af *Hans Brems*, men her følte de sig på sikrere grund, for det handlede om teorier af svenske økonomer fra Wicksell til Stockholm-skolen. Brems havde en guldmedaljeafhandling om *ex ante* – *ex post* og en artikel i *Nationaløkonomisk Tidsskrift* om Wicksells tre definitioner af ligevægtsrenten. Han får en ublid behandling:

Hans Brems har ganske vist i guldmedaljeafhandlingen vist betydelig forståelse af moderne økonomisk teori og evner til selvstændigt at behandle vanskelige teoretiske spørgsmål, men begge hans afhandlinger behandler samme snævert afgrænsede problemer og skæmmes desuden af en omstændelig formalisme. Hans hidtidige orientering synes i det hele taget noget fjern fra det virkelige livs mangfoldighed, ligesom hans undervisningsmæssige erfaring, som allerede antydet, er væsentlig mindre end Geltings. [Årbogen 1942-43, side 57].

De gentagne bønsskrivelser om flere lærere bliver pludselig hørt, og et nyt lektorat i nationaløkonomi kan slås op. Den 27. april 1943 foreligger ansøgninger fra 3 cand. politter, Chr. Gandil, Poul Nyboe Andersen og Hans Brems, og 3. maj foreligger afdelingens udtalelse. Der er lagt op til, at Brems skal have stillingen, men man har jo lige skrevet ret afvisende, og det er jo de samme, der skal skrive. Der er heldigvis en diplomatisk pen til rådighed, sådan at man kan genanvende den første bedømmelse og dog få det nu ønskede resultat, nemlig at indstille Brems:

Selv om begge hans hidtil publicerede afhandlinger behandler samme snævert afgrænsede emne og desuden skæmmes af en vis omstændelig formalisme, har han dog i sin guldmedaljeafhandling vist betydelig forståelse af moderne økonomisk teori og evner til selvstændigt at behandle vanskelige teoretiske spørgsmål. Omend man stadig må mene, at ansøgerens hidtidige orientering ligger noget fjernt fra det virkelige livs mangfoldighed, må afdelingen dog anse ham for den i øjeblikket i videnskabelig henseende bedst kvalificerede af de 3 ansøgere. [Årbogen 1942-43, side 65].

Jørgen Gelting og Hans Brems blev således begge ansat som lektorer i nationaløkonomi i foråret 1943. De var kolleger i 8 år, indtil de begge tog deres afsked – vistnok i vrede fordi de ikke fik de søgte professorater – og begge rejste til Amerika, Gelting til Washington og Brems til Berkeley universitetet. Det skete sommeren 1951. Lektoraterne blev genbesat med Niels Lindberg – med både guldmedaljeafhandling og disputats – som dog længe var sat udenfor det gode selskab, mistænkt for at have været tyskvenlig, jfr. N. Banke (1976), og den unge lovende cand. oecon. Poul Nørregaard Rasmussen. De to lektorater var ikke lige store målt på honoraret, Gelting havde haft det største – og afdelingen prioriterede således:

Under hensyn til lektoraternes betydning som uddannelsesstilling for unge videnskabsmænd skal man indstille, at det højest aflønnede lektorat besættes med Nørregaard Rasmussen. [Årbogen 1948-53, side 92].

Men ministeriet benyttede lejligheden til at ligestille de to lektorater på samme *lave* niveau, hvorved man markerede, at der ikke var tale om fuldtidsstillinger. Og husk, at

et egentligt institut med kontorer til professorer og lektorer stadig i 1951 ligger ude i fremtiden.

Man kunne altså ikke leve selv af det store lektorat. Det var nødvendigt med arbejde ved siden af, og Brems underviste på Handelshøjskolen, mens Gelting arbejdede for centraladministrationen. Det var her af betydning for bl.a. den økonometriske model i disputatsen, at han under krigen arbejdede i *Generalsekretariatet for Regeringens Beskæftigelsesudvalg*, se Andersen & Topp (1982). Desuden arbejdede han for Direktoratet for Vareforsyning og for Centralarbejdsanvisningskontoret. I 1947 blev Gelting økonomisk konsulent i *Regeringens økonomiske Sekretariat*, hvor han udarbejdede oversigter over den internationale økonomiske udvikling.

7. Disputatsen

Men ud over undervisningen og arbejdet i centraladministrationen blev der også forsket, og det resulterede i en disputats. Bedømmelsen af Geltings disputats: »Finansprocessen i det økonomiske kredsløb« forelå i november 1947. Udvalget, som bestod af Erik Lindahl, Uppsala Universitet, samt Axel Nielsen og Zeuthen, afgav en positiv indstilling, og disputatsen blev forsvaret 15. april 1948. Det fremgår af forordet, at manuskriptet er afsluttet i begyndelsen af 1946. Imellem afslutningen og forsvaret af disputatsen er han i USA. De officielle opponenter, Lindahls og Axel Niensens, indlæg ved disputatsforsvaret er optrykt i *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 1949. Begge opponerer mod bogens form, de ville have foretrukket en fremstilling, som var mere egnet som lærebog, med formler og statistik henvist til bilag. Lindahl har nogle meget præcise formuleringer. For det første en rammende personkarakteristik:

I sitt nuvarande skick är arbetet mera svårtillgängligt än vad som betingas av Geltings intelligensaristokratiska attityd, enligt vilken banalitet är en större synd än obegriplighet. [Lindahl & A. Nielsen, 1949, side 71].

For det andet en beskrivelse af hovedteoremet:

Den sista slutsatsen är av mycket stort intresse. Den innebär nämligen, att en ökning av de löpande statsutgifterna även *inom ramen för en balanserad budget* har en expansiv effekt på folkhushållet i dess helhet. [Lindahl 1949 side 72].

Axel Nielsen koncentrerer sig om det definatoriske i kapitel 1 og det teorihistoriske i kapitel 2, specielt om de senmerkantilistiske ideer. Kapitel 3 med de mange modeller har ikke hans interesse:

S. 42 giver Forf. en Forklaring paa, hvad der i det følgende skal forstaas ved en Række Bogstaver som X = Extrader, E = Expenser o.s.v.; disse Bogstaver anvendes flittigt i det følgende, i

Tekst, Figurer og Ligninger. Man faar derigennem Indtryk af en Exakthed i Begreber, som ikke er og ikke kan være tilstede, naar det drejer sig om Nationaløkonomi. [Lindahl & Nielsen 1949 side 81].

De økonometriske beregninger får ikke ros af de officielle opponenter, men af Nørregaard Rasmussen i samme hæfte af Nationaløkonomisk Tidsskrift:

I dansk forskning har økonometriske forskningsmetoder imidlertid hidtil kun vunnet ringe indpas. Man må derfor være Jørgen Gelting taknemmelig, fordi han med omtalte arbejde gør det første forsøg på at opstille og estimere parametrene i en model, som eventuelt kan have gyldighed for danske forhold. [Nørregaard Rasmussen, 1949 side 59].

8. Tre professoratsansøgninger

Gelting søger professorat første gang allerede i foråret 1943. Altså som 30 årig, og mens han er på vej til København. Det er et professorat i socialpolitik og finansvidenskab ved Aarhus Universitet, som dr. oec. Kjeld Philip får, og der er kun de to ansøgere. Det interessante er den bedømmelse, som Jørgen Pedersen, Thorkil Kristensen og Frederik Zeuthen skriver om Gelting. De udtaler sig venligt om hans undervisning, som virker meget inciterende på studenterne. Man nævner hans filosofiske interesse, og at han i det hele er meget alsidigt orienteret. Men hans litterære produktion er jo lille, og skrevet i en meget knap, ja man kan sige for knap form. At dette er et problem for udvalget fremgår af den noget uheldige udtalelse om 1941-artiklen:

den ældste af Artiklerne ... er den, som indeholder de mest originale Konklusioner. Postulatet gaar ud paa, at det ikke er muligt for Staten gennem en Skat, hvis Provenu benyttes til Dækning af Statsudgifter, at frigøre Ressourcer, idet Forbruget og den private Investering trods Skatteopkrævningen forbliver uforandret. Denne Konklusion synes dog ikke at kunne være rigtig, selv om det paa Grund af den knappe Fremstillingsform er vanskeligt at overse, hvorledes Forfatterens Ræsonnementer i Enkelheder har været. [Acta Jutlandica 1943, side 67].

Kjeld Philip fik som sagt professoratet i Århus, og Gelting blev kort tid efter lektor i København. Det næste professorat søger Gelting i 1947; det er et nyt i nationaløkonomi. For at få dette femte professorat havde afdelingen åbenbart overfor ministeriet argumenteret med, at man ønskede at oprette en særskilt undervisning i elementær nationaløkonomi for 1. dels jurastuderende, sådan at de ikke mere skulle følge samme undervisning som politstuderende. Men da ministeriet herefter tildelte fakultet et professorat i nationaløkonomi med særligt henblik på undervisningen af de juridiske studerende i samfundsøkonomi, måtte afdelingen bede sig fritaget for denne tilføjelse til beskrivelsen af professoratet. Man henviste til, at undervisningen ikke skulle varetages af den nyansatte professor. Nej, nærmest tværtimod:

Man lægger indenfor fakultetet den største vægt på i fremtiden, ligesom det hidtil har været tilfældet, at kunne fordele undervisningen i nationaløkonomi på den mest hensigtsmæssige måde mellem de forhåndenværende lærerkræfter og i overensstemmelse med hver enkelts særlige kvalifikationer og specialer ... Specielt ønsker man at fremhæve, at i det mindste een velkvalificeret ansøger til det nye professorat må befrygtes at ville holde sig tilbage på grund af den form, opslaget har fået. [Årbogen 1948-53 side 65].

Det drejer sig uden tvivl om H. Winding Pedersen, som ikke overraskende fik professoratet. Men først fik afdelingen sin vilje, og et generelt professorat i nationaløkonomi kunne opslås. I oktober 1947 var et bedømmelsesudvalg med Iversen, Axel Nielsen og Zeuthen rede til at bedømme de tre ansøgere: Winding Pedersen, Brems og Gelting, men udvalget afventede bedømmelsen af Geltings disputats, der som nævnt forelå i november.

Winding Pedersen, professor ved Handelshøjskolen siden 1943, havde en stor produktion, bl.a. flere bøger. Desuden havde han været medlem af Professorudvalget, et sagkyndigt udvalg nedsat af finansminister Kofoed for at overveje foranstaltninger mod den truende inflationsfare og senere efterkrigstidens problemer. De andre professorer var Carl Iversen, Axel Nielsen og Thorkil Kristensen. Professorudvalgets 1. betænkning, som forelå allerede efter en måned, blev i en heftig debat med Jørgen Pedersen forsvaret af Winding Pedersen, jfr. Topp (1986, side 241 ff). Winding Pedersen var en oplagt vinder til det nye professorat. Her er det dog bedømmelsen af Gelting, der er interessant. Udvalget skriver om tre grupper af arbejder nemlig artiklerne i *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, disputatsen og en række artikler fra *Finanstidende* om aktuelle økonomiske problemstillinger, publiceret sammen med andre bidrag i bogen: *Vor tids nationaløkonomi* (København, 1945). Man kommer hurtigt over den første gruppe af artikler med henvisning til, at det er forarbejder til disputatsen, og så går man over til denne:

Også disputatsen er ... undertiden affattet i en så knap form, at det går ud over forudsætnin- gernes præcisering og fremstillingens klarhed, men den indeholder på den anden side for- tjenstfulde forsøg på at indpasse finansteorien i den generelle økonomiske teoris rammer og på at bringe dens resultater i anvendelse på praktiske forhold. [Årbogen 1948-53, side 69].

Axel Nielsen søger sin afsked på grund af alder og pensioneres i januar 1951, men hans professorat opslås allerede sommeren 1950, og der er kun 2 ansøgere nemlig Kjeld Philip, fra 1949 professor ved Stockholms Högskola, og Gelting. Axel Nielsen kan selv være med til at udnævne sin efterfølger, og i bedømmelsesudvalget sidder også Carl Iversen samt professor Carsten Welinder, Lunds universitet. Også i denne be- dømmelse beskrives artiklerne i *Nationaløkonomisk Tidsskrift* som forarbejder. Der

er en meget udførlig, men sur beskrivelse af disputatsen, som genanvender formuleringer fra Axel Nielsens indlæg ved disputatsforsvaret:

Tredje kapitel er bogens centrale. Her analyserer forf. ved hjælp af mere end 20 symboler og et stort antal formler virkningerne af det offentliges indtægter og udgifter under visse stærkt forenklede forudsætninger. Dette kapitel indeholder en række rigtige og vigtige konklusioner, men læseren må spørge sig selv, om det ikke havde været muligt at nå dem på en mindre kompliceret og lettere tilgængelig måde. Det ligger i sagens natur, at en abstrakt analyse af de ofte behandlede relationer, som det her drejer sig om, ikke kan give så meget nyt, at man kan kræve særlig stor tålmodighed fra læserens side, ligesom det anvendte formelapparat let kan give ham indtryk af en eksakthed, som ikke er og ikke kan være til stede på det her behandlede område.

Forf. søger ganske vist at give sine analyser et mere realistisk indhold ved hjælp af en række økonometriske beregninger. Her i Danmark er dette forsøg det første i sin art. Det har utvivlsomt kostet ham et betydeligt arbejde, men man kan betvivle, om dette har været vel anvendt. [Årbogen 1948-53, side 81].

Bedømmelsen slutter med en vurdering af de pædagogiske kvalifikationer, også denne anslår en skarpere tone end de foregående:

Sluttelig kan det anføres, at Jørgen Geltings undervisning ... har virket inciterende og æggende på de mere selvstændige blandt de studerende, medens adskillige nok har haft vanskeligere ved at følge hans ofte noget paradoksale fremstillingsform. [Årbogen 1948-53, side 82].

Pilen peger nu på Philip, som dog heller ikke slipper for kritiske bemærkninger: Hans bidrag er for lange, der er for meget kendt stof med, og alt for mange diagrammer i disputatsen, hvor jævne ord lettere kunne klargøre meningen. Gelting klandres for at være for ordknap. Nu kunne man have indstillet Philip med henvisning til hans større produktion, men man ville helt ned i en sammenligning af disputatserne. I sin konklusion er udvalget i overensstemmelse med eftertiden, når det fremhæver det frugtbare i at gå ud fra finanspolitikens indflydelse på indkomststrømmene (Gelting) fremfor på kassebeholdningerne (Philip), men herefter må man sige fra:

På den anden side er Geltings arbejder behæftet med væsentlige mangler netop i den centrale del. De rent formelle svagheder kan man måske bære over med, selv om de gør arbejdet overordentligt svært tilgængeligt for læserne. Alvorligere er den letsindige måde, hvorpå Gelting når og gengiver sine statistiske resultater. [Årbogen 1948-52, side 85].

I februar 1951 indstiller udvalget enstemmigt Kjeld Philip til embedet, idet man dog udtaler, at det i høj grad måtte anses for ønskeligt, at der skaffes udvej for at knytte

Gelting varigt til fakultetet. Men så rejser han til USA, hvor han bliver ansat ved IMF. Axel Nielsen dør kort efter i maj 1951. Det planlagte festskrift udsendes efterfølgende som mindeskrift uden bidrag fra Gelting eller Brems, men de fik måske ikke tilbudet.

9. Spor af besættelsens sidste år

Rammerne for det statsvidenskabelige studium i tiåret 1941-51 beskrives i det følgende afsnit, men først skal de særlige forhold for universitetslærere og studerende under besættelsen fremhæves. I de første krigsår går universitetsverdenen videre i det vante spor:

Universitetsmiljøet sluttede som helhed op om den linje, at man loyldigt skulle affinde sig med de nødvendige knæfald over for besættelsesmagtens krav, men i det stille bekæmpe dens ideologi og så vidt muligt undgå enhver forbrodring. [Thomsen 1986, side 193].

Men fra efteråret 1943 øges modstanden mod den passive politik markant. Som følge af jødeforfølgelserne, den stigende illegale virksomhed og efter interneringen af de norske studenter i november 1943 flygter et større antal danske studerende til Sverige, hvor de fortsætter deres studier på svenske universiteter. Fra dansk side indledes i slutningen af året forhandlinger med svenske myndigheder om overførsel af prøver aflagt ved svenske universiteter. De juridiske studerende i Sverige har hele to danske professorer, Borum og Hurwitz, med til Sverige, og dansk eksamen kan derfor afholdes. For de øvrige studerende indgås en aftale, som Hans Majestæt Kongen godkender. Der er optrykt en lang brevveksling i sagens anledning, som udstråler god vilje fra alle parter, når bortses fra misteltenen:

Hvad angår den statsvidenskabelige eksamen har ... den statsvidenskabelige afdeling udtalt, at forholdene på dette område ligger så forskelligt i Danmark og i Sverige, at der ikke kan blive tale om at anerkende tentaminer i Sverige. Tilsvarende gælder for den økonomiske eksamen ved Aarhus universitet; for denne eksamens vedkommende vil der derfor kun kunne aflægges prøver for danske lærere i Sverige. [Årbogen 1943-44, side 129].

De to studier er senere blevet mere internationalt indstillede med meritoverførsler fra alverdens universiteter som en dagligdags foreteelse.

Af de dramatiske begivenheder under besættelsens sidste år er der få spor i årbøgerne 1943-44 og 1944-45. De unormale forhold viser sig mest ved de meget få sager, som refereres. Der er dog en sag i den statsvidenskabelige afdeling, som ikke kan afvente krigens slutning. Man får endelig på finansloven 1944-45 det ønskede lektorat i landbrugspolitik, som opslås i august 1944, men alle fire ansøgere erklæres ukvalificerede til stillingen. Honoraret tildeles i stedet professor *K. Skovgaard*, KVL, mod at han tager sig af landbrugspolitikken på universitetet.

Der er et enkelt sted i Årbogen, som er værd at citere, hvor universitetet kommer ind på den ekstraordinære situation i efteråret og vinteren 1944:

Af hensyn til de i efteråret 1944 indtrufne begivenheder under den tyske besættelse af Danmark besluttede rektor at lukke universitetets spisestuer fra den 26. september 1944. Fra og med 20. marts 1945 genåbnedes dog kaffestuen for universitetslærere og andre tjenestemænd ved universitetet. Spisestuerne genåbnedes i fuldt omfang efter sommerferien 1945. [Årbogen 1944-45, side 4].

Mens der var lukket for spisestuerne, fik studenter med spisebilletter til *Kannibalen* penge på postanvisning, så de kunne købe mad.

Det fremgår ikke af årbøgerne, at der samtidig med lukningen af spisestuerne – og som konsekvens af aktionen mod politiet i september 1944 – sker en de facto lukning af Københavns Universitet. Undervisningen i universitetets lokaler ophører efter pres fra Studenterrådet. De to politrepræsentanter i rådet, *H. Maegaard Nielsen* og *Bjarke Fog*, forhandler med Carl Iversen om at få undervisningen flyttet ud i byen. Iversen siger nej og henviser til sine embedspligter, men:

Hvis Studenterrådet kan garantere, at der højst møder 2 studerende til forelæsningerne, kan disse aflyses. Og vi har intet imod at mødes med de øvrige studerende, hvor det ønskes.

Tilrettelæggelsen af undervisningen ude i byen overlades til de to studenterrådsrepræsentanter. Derfor holder Axel Nielsen, Zeuthen og Iversen forelæsninger i *Arbejdernes Læseselskab*. Og det er også på grund af besættelsen, at lektor Gelting i efteråret 1944 og foråret 1945 afvikler sin undervisning i finansvidenskab ved at holde studiekredse for sine studenter hjemme i sine forældres herskabslejlighed på Østerbrogade.

10. Det statsvidenskabelige studium efter 1941

I normale tider foregik undervisningen i Studiegården med forelæsninger i Annex A og B, som ser ud idag som dengang. Men der var flere undervisningslokaler i selve Studiegården, og næsten ingen kontorer. I stuen var dengang en stor kantine kaldet kaffestuen, og desuden havde teologerne lokaler her. På 1. sal var der lokaler til juristerne og et stort auditorium, Store juridiske Øvelsesal, med vinduer ud mod Sct. Pederstræde. Der var søjler, som man kunne skjule sig bag, hvis man ikke vil overhøres, når ens navn blev råbt op fra deltagerlisten. På 2. sal som nu Store Øvelsessal, men ved siden af også Lille Øvelsessal. Her holdt både økonomer og historikere til i de få lokaler. Endelig på 3. sal Fællesauditoriet og lokaler til geografer og psykologer.

Efter studieordningen af 1941 bestod det statsvidenskabelige studium – fortsat – af to dele: 1. del, hvortil der normalt krævedes 4 semestre, og 2. del normeret til 5-6 semestre. I begge var nationaløkonomien hovedfaget, men de obligatoriske fag omfattede flere andre samfundsvidenskabelige discipliner. Udover nationaløkonomi var der på 1. del 5 obligatoriske fag nemlig: 1) Bogholderi og regnskabskritik ved finanshovedbogholder *Hans Bjarne*, afløst i 1947 af lektor, cand.merc. *Svend Jensen*, 2) Danmarks Statistik fra 1941 ved kontorchef *K. Vedel Petersen*, som afløste Warming, 3) Dansk borgerlig ret, bl.a. ved *E. Munch-Petersen*, 4) Økonomisk historie med sociologi herunder statsteorier ved *Axel Nielsen*, senere assisteret af undervisningsassistent George R. Nelson, og 5) Driftsøkonomi ved kontorchef lektor *P.P. Sveistrup* i en menneskealder. Desuden var der obligatoriske skriveøvelse i nationaløkonomi ved undervisningsassistenterne *N.P. Jacobsen* og *Poul Winding*, senere *Sven Danø* og *Poul Milhøj*. Der var en skriftlig prøve i bogholderi, som kunne aflægges særskilt, men iøvrigt var 1. del en samlet eksamen med to skriftlige prøver i nationaløkonomi og borgerlig ret, den sidste blev dog udskiftet med en skriftlig eksamen i driftsøkonomi ved anordningsændringen i 1949. Der var mundtlig prøver i alle fag, bortset fra bogholderi, og man gav karakterer efter 16-skalaen. Undervisningen på 1. del afvikledes i en 4-semester turnus. Dog påbegyndtes hvert efterår en elementær gennemgang af nationaløkonomien med undervisning, som var fælles for jurister og politter helt op til omkring 1960. Økonomisk historie over to semestre startede derimod kun hvert andet år, og driftsøkonomien strakte sig over 3 semestre, sådan at man som rus kunne begynde hos Sveistrup med *sidste bind* af hans lærebogssystem, hvor man nedlagde virksomheder.

Også på 2. del var hovedfaget nationaløkonomisk teori, som afvikledes i en toårig turnus og mellem professorerne på skift: *Iversen* underviste i Marshall og klassisk økonomi, *Axel Nielsen* i konjunkturteori og *Zeuthen* i økonomisk teori, herunder løn-teori. Udover nationaløkonomien var der for det første politikfag, som fakultetet selv kunne fastsætte, men som i 1940'erne prægedes af 1) bankpolitik ved *Axel Nielsen*, 2) socialpolitik ved *Zeuthen*, 3) udenrigshandelens politik ved *Iversen* og 4) finanspolitik ved først *Winding Pedersen* siden *Gelting* samt 5) industri- og handelspolitik ved *Brems*. Desuden var der smertensbarnet landbrugspolitik, som man til sidst fik professor *Skovgaard* til at passe. Ved siden af nationaløkonomi og politikfag skulle de studerende læse teoretisk statistik ved *Nybølle*. Efter hans var død i 1947 blev professoratet slået op, og i foråret 1948 besat med *Anders Hald*, som straks fik orlov med løn og tog til USA. Undervisningen i statistik blev imens varetaget af *Arne Jensen*, og fra efteråret 1949 underviste Hald i statistik med Arne Jensen som assistent. For det tredje var der også på 2. del obligatoriske jurafag, forvaltnings-, folke- og statsret, hvor *Alf Ross* underviste. Skriftlig eksamen i offentlig ret forsvandt også med anordningsændringen i 1949. Til 2. del var der endvidere krav om deltagelse i statistiske øvelser og økonomiske øvelser samt udarbejdelse af en selvstændig afhandling mindst af varighed 3 måneder.

Både Brems og Gelting har et helt års orlov i den umiddelbare efterkrigstid. De bliver Rockefeller-stipendiater, og efter de mange års afskårethed kan de få kontakt med den internationale økonomiverden, og naturligvis er de i USA. De er tilbage efteråret 1947, men Gelting:

kan paa Grund af Fraværelse i Udlandet først senere give meddelelse om sin undervisning. [Lektionskatalog efterår 1947].

De to unge lektorer får lov til at passe deres politikfag, Brems industri- og handelspolitik og Gelting finansvidenskab. Brems bliver dog sat til at have 1. dels forelæsnings i nationaløkonomi 3 gange, Gelting kun en enkelt gang, så undervisningsmæssigt var de nok alt i alt privilegerede. Men de måtte jo også eksaminere, og en af Geltings studenter husker, hvordan det forløb:

Hans eksaminationsform var meget anderledes end de andre læreres. Han tog oftest udgangspunkt i et eller andet aktuelt økonomisk problem – en avisartikel eller politikerudtalelse, og derfra afprøvede han eksaminandens evne til at ræsonnere økonomisk. Jeg syntes, at det var en glimrende måde at eksaminere på, men det var ikke alle, der kunne lide det. Det stillede mere krav til tænkeevnen end til udenadslæren.

Litteratur

- Andersen, E. & N-H. Topp. 1982. The first Danish empirical model i *Economic Essays in Honour of Jørgen H. Gelting*. København. Axel Nielsen til Minde. 1951. København.
- Banke, N. 1976. Fire danske socialistiske skribenter i *Danske Økonomer*. København.
- Brems, H. 1941. Wicksells tre Definitioner af Ligevægtsrenten. *Nationaløkonomisk Tidsskrift* bind 79 side 199-228.
- Danske Økonomer*. Festskrift i anledning af Socialøkonomisk Samfunds 75 års jubilæum. 1976. København.
- Gelting, J. 1937. Apropos de sammenbrudte Dogmer. *Clarté*, 2. årgang, oktober, s. 9-10.
- Gelting, J. 1940. Anmeldelse af: »T. W. Arnold, The folklore of capitalism«. *Clarté*, 5. årgang, marts/april. side 7-10.
- Gelting, J. 1942. *En undersøgelse af Forbrugets Afhængighed af Indtægten*. København.
- Gelting, J. 1948. *Finansprocessen i det økonomiske kredsløb*. København.
- Lindahl, E. & A. Nielsen. 1949. En økonomisk disputats. *Nationaløkonomisk Tidsskrift* bind 87, side 70.
- Rasmussen, P. Nørregaard. 1949. Om estimeringsproblemer for makromodeller. *Nationaløkonomisk Tidsskrift* bind 87, side 59.
- Rasmussen, P. Nørregaard. 1958. A Note on the History of the Balanced-Budget Multiplier. *Economic Journal* vol. 68, side 154-156.
- Rasmussen, P. Nørregaard. 1992. Det balanceerede budgets multiplikator – endnu engang. *Nationaløkonomisk Tidsskrift* bind 130, side 462-472.
- Thomsen, N. 1986. Københavns Universitet 1936-66 i Ellehøj, S. & Grane L. (red.). *Københavns Universitet 1479-1979*, Bind III.
- Topp, N-H. 1986. *Udviklingen i de finanspolitiske ideer i Danmark 1930-45*. København.
- Vogt, J. 1937. *Dogmernes Sammenbrud indenfor den Socialøkonomiske Videnskab*. Oslo.
- Vor Tids Nationaløkonomi*. 1945. København.

Både Brems og Gelting har et helt års orlov i den umiddelbare efterkrigstid. De bliver Rockefeller-stipendiater, og efter de mange års afskårethed kan de få kontakt med den internationale økonomiverden, og naturligvis er de i USA. De er tilbage efteråret 1947, men Gelting:

kan paa Grund af Fraværelse i Udlandet først senere give meddelelse om sin undervisning. [Lektionskatalog efterår 1947].

De to unge lektorer får lov til at passe deres politikfag, Brems industri- og handelspolitik og Gelting finansvidenskab. Brems bliver dog sat til at have 1. dels forelæsnings i nationaløkonomi 3 gange, Gelting kun en enkelt gang, så undervisningsmæssigt var de nok alt i alt privilegerede. Men de måtte jo også eksaminere, og en af Geltings studenter husker, hvordan det forløb:

Hans eksaminationsform var meget anderledes end de andre læreres. Han tog oftest udgangspunkt i et eller andet aktuelt økonomisk problem – en avisartikel eller politikerudtalelse, og derfra afprøvede han eksaminandens evne til at ræsonnere økonomisk. Jeg syntes, at det var en glimrende måde at eksaminere på, men det var ikke alle, der kunne lide det. Det stillede mere krav til tænkeevnen end til udenadslæren.

Litteratur

- Andersen, E. & N-H. Topp. 1982. The first Danish empirical model i *Economic Essays in Honour of Jørgen H. Gelting*. København. *Axel Nielsen til Minde*. 1951. København.
- Banke, N. 1976. Fire danske socialistiske skribenter i *Danske Økonomer*. København.
- Brems, H. 1941. Wicksells tre Definitioner af Ligevægtsrenten. *Nationaløkonomisk Tidsskrift* bind 79 side 199-228.
- Danske Økonomer*. Festskrift i anledning af Socialøkonomisk Samfunds 75 års jubilæum. 1976. København.
- Gelting, J. 1937. Apropos de sammenbrudte Dogmer. *Clarté*, 2. årgang, oktober, s. 9-10.
- Gelting, J. 1940. Anmeldelse af: »T. W. Arnold, The folklore of capitalism«. *Clarté*, 5. årgang, marts/april. side 7-10.
- Gelting, J. 1942. *En undersøgelse af Forbrugets Afhængighed af Indtægten*. København.
- Gelting, J. 1948. *Finansprocessen i det økonomiske kredsløb*. København.
- Lindahl, E. & A. Nielsen. 1949. En økonomisk disputats. *Nationaløkonomisk Tidsskrift* bind 87, side 70.
- Rasmussen, P. Nørregaard. 1949. Om estimeringsproblemer for makromodeller. *Nationaløkonomisk Tidsskrift* bind 87, side 59.
- Rasmussen, P. Nørregaard. 1958. A Note on the History of the Balanced-Budget Multiplier. *Economic Journal* vol. 68, side 154-156.
- Rasmussen, P. Nørregaard. 1992. Det balanceerede budgets multiplikator – endnu engang. *Nationaløkonomisk Tidsskrift* bind 130, side 462-472.
- Thomsen, N. 1986. Københavns Universitet 1936-66 i Ellehøj, S. & Grane L. (red.). *Københavns Universitet 1479-1979*, Bind III.
- Topp, N-H. 1986. *Udviklingen i de finanspolitiske ideer i Danmark 1930-45*. København.
- Vogt, J. 1937. *Dogmernes Sammenbrud indenfor den Socialøkonomiske Videnskab*. Oslo.
- Vor Tids Nationaløkonomi*. 1945. København.